

DESPRE PLANTE ÎN DESCÂNTATUL DE DRAGOSTE

Sanda GOLOPENȚIA*

Scenarii magice

În cele ce urmează**, detașăm descântecele de dragoste de medicina populară, în care sunt deseori incluse, atât în cursul anchetei, cât și în analiză¹. Chiar dacă vizează stări care evocă (și deseori coincid cu) stările abordate de psihanaliză și se apropie, astfel, de tratamentul magic al maladiilor, descântecele de dragoste românești (și, la fel, cele ale multor altor culturi tradiționale) operează la nivel existențial, în raport cu o preocupare destinală care o depășește pe cea de vindecare punctuală. În cele mai multe dintre credințele generale care subțind magia de dragoste românească se subliniază astfel că alegerea eronată a partenerului marital de către individ riscă să aducă asupra acestuia „urâtul”, boala și, în cele din urmă, chiar moartea.

Numim *scenarii magice* ansamblul de *formule* și *descrieri de proceduri* (la care ne vom referi simplu prin *proceduri*) care intervin în descântat. Scenariile magice sunt rareori transcrierea directă a unei sesiuni magice propriu-zise. În majoritatea culegerilor publicate sau manuscrise, ele reprezintă o descriere generală ideală a acesteia, făcută de experți magici care practică sau au practicat descântatul, cu intervenția mai mult sau mai puțin marcată în textul astfel obținut, a culegătorilor (prin întrebările pe care le pun), a cercetătorilor sau editorilor (prin modul

* Brown University, SUA.

** Precizăm faptul că acest studiu reprezintă traducerea revizuită și adăugită a articolului „Les plantes dans les charmes amoureux roumains”, apărut în Micheline Lebarbier et Ioana Andreeșcu (coord.), *Plantes et tradition orale*, No. spécial 53-54, „Cahiers de Littérature Orale”, Paris, Publications Langues’O, 2003, p. 197-232.

¹ Printre rarele excepții, pot fi amintiți Ștefania Cristescu-Golopenția (1940), care distinge între descântece de leac, descântece de dragoste și descântece pentru sporul casei; Mihai Pop (1970), care distinge între descântece vizând prosperitatea fizică (contra bolilor, pentru frumusețe), descântece vizând prosperitatea morală (de dragoste și de liniștire) și descântece vizând prosperitatea materială (pentru însănătoșirea vitelor, pentru binele gospodăriei), și Radu Răutu (1998), care separă descântecele de leac, descântecele de dragoste și descântecele de gospodărie.

de redare ales) etc. În magia de dragoste românească, formulele sunt, cu rare excepții, versificate din rațiuni mnemonice, estetice și psihologice. Procedurile se aseamănă cu didascaliiile (indicațiile scenice) teatrale. Ele specifică gesturile, substanțele, instrumentele și plantele magice de utilizat în raport cu fiecare porțiune a formulei și nișa spațio-temporală care asigură reușita deplină a descântatului.

Din punct de vedere pragmatic, actualizarea sincretică a unui descântec de dragoste presupune o sesiune magică cu unul sau doi participanți (descântătoare și beneficiar al descântatului), vizând în mod abstract partenerul ideal sau, în mod concret, o persoană anume despre care se știe de acum (grație unor descânțete sau practici divinatorii anterioare) că reprezintă *ursita* persoanei pentru care se descântă. Descântatul (pentru sine sau pentru altcineva) e menit să asigure frumusețea și prestigiul la horă²; întâlnirea – la început în vis, ulterior reală – cu ursitul/ursita; o căsătorie „corectă” și rapidă; eliminarea efectelor negative ale descânțecelor care se efectuează împotriva celui/celei descântat/e spre a-i depărta de ursit sau, mai târziu, de partenerul marital, în folosul altcuiva; neutralizarea și/sau „întorsul” descânțecelor negative asupra celor care le-au inițiat; supunerea reciprocă a soților; limitarea dorinței masculine la ursită/soție; apărarea dorinței feminine împotriva solicitărilor supranaturale ale Zburătorului etc.

Cu excepția celei dintâi, toate celelalte funcții pragmatice pe care le-am enumerat vădesc o dorință de a grăbi și, astfel, de a influența destinul (ursita) beneficiarilor, pe care unii dintre informatori o consideră reprobabilă. Pentru a „se disculpa”, atât cei care cer, cât și cei care prestează servicii magice, menționează de obicei, mai mult sau mai puțin implicit, dogmele următoare: 1) la nașterea fiecărui individ, Dumnezeu, Maica Domnului, ursitoarele etc. prescriu trei parteneri maritali posibili, care sunt înscriși în cartea vieții și reprezintă *ursitul/ursita* acestuia (*scrisul/scrisa, orânda* etc.); 2) fiecare individ poate deci contracta în timpul vieții trei căsătorii conforme cu „ce-i e scris”; 3) o căsătorie „corectă” presupune în mod necesar ca individul să fie prevenit, prin practici magice *ad-hoc*, de identitatea (meserie, statut social, înfățișare fizică) partenerului care i-a fost *hărăzit*; 4) dacă ursitul/ursita i-a fost antrenat/ă într-o căsătorie „eronată”, individul are dreptul, și chiar obligația, de a-l/a o extrage din

² Hora satului avea loc duminica. Atunci când participa pentru întâia dată la horă, deci în momentul inițiativ marcând intrarea ei în cursa măritişului, tânăra se supunea unui (sau efectua ea însăși un) scenariu magic ritual *ad-hoc*.

cadrul acesteia pe cale magică, punând în lucrare practici care să separe ursitul/ursita de partenerul „greșit”, să-i dăuneze acestuia din urmă sau chiar să-l aducă în primejdie de moarte. După cum vedem, e vorba de o viziune totalitară asupra dragostei și a reglementării ei universale.

Baza de date RLCD

Pentru a studia rolul plantelor în descântatul de dragoste am recurs la baza de date RLCD (*Romanian Love Charms Database*), pe care am elaborat-o în anul 1987 la Universitatea Brown, avându-l drept consultant tehnic pe Dr. Allen Renear. În această bază de date, am luat ca unități de bază *formulele* cuprinse între o tăcere inițială (sau o întrebare a cercetătorului) și o tăcere ulterioară (sau o procedură, ori o întrebare a cercetătorului) și *procedurile* cuprinse între o tăcere inițială (sau o formulă, eventual o întrebare a cercetătorului) și o tăcere ulterioară (sau o formulă, eventual o întrebare a cercetătorului). Dacă marcăm formulele prin F și procedurile prin P, un *scenariu* magic de dragoste are, în RLCD, una din formele care urmează:

1. F (o componentă, 47 scenarii);
2. F-P (2 componente, 34 scenarii);
3. P-F (2 componente, 6 scenarii);
4. F1-P-F2 (3 componente, 5 scenarii);
5. P1-F-P2 (3 componente, 13 scenarii);
6. F1-P1-F2-P2 (4 componente, 2 scenarii);
7. P1-F1-P2-F2-P3 (5 componente, 7 scenarii);
8. P1-F1-P2-F2-P3-F3-P4 (7 componente, 2 scenarii);
9. P1-F1-P2-F2-P3-F3-P4-F4-P5-F5-P6-F6-P7 (13 componente, 2 scenarii);
10. P1-F1-P2-F2-P3-F3-P4-F4-P5-F5-P6-F6-P7-F7-P8-F8-P9-F9-P10 (19 componente, un scenariu).

Am înregistrat, deci, în baza de date scenarii conținând până la 9 formule și 10 proceduri distincte. În total, RLCD include 119 scenarii magice considerate tipice pentru corpusul descântecelor de dragoste românești. Analiza acestora a furnizat ca unități de bază 155 formule și 128 proceduri, cu alte cuvinte, în raport cu lucrarea de față, 283 *câmpuri textuale posibile* în care să fie înregistrate ocurențe ale unor nume de plante.

Nu e clar și rămâne de văzut ulterior dacă diferența între scenariile de tip 2 și 3, sau între cele de tip 4 și 5 se datorează unui fenomen ținând

de funcționarea memoriei (martorii își amintesc întâi formula sau, dimpotrivă, întâi procedura și continuă în funcție de prima opțiune) sau de interesul preferențial al cercetătorilor pentru formule, respectiv pentru proceduri. În cazul tipurilor 7-10, autorii care le-au publicat par a fi alăturat, în ceea ce propunem să numim *super-scenarii*, mai multe scenarii magice aflate în continuitate temporală sau logică: se pregătesc ingredientele magice, ele sunt puse în acțiune în momente succesive ale anului calendaristic sau în momente individual relevante etc.

Trei sferturi dintre scenarii se limitează la unul sau două componente. Printre scenariile cu două componente pare evident că, fie informatorul, fie cercetătorul sau editorul tind să pună în valoare pozițional formula față de procedură.

Utilizăm, pentru analiză, volumul *Desire Machines. A Romanian Love Charms Database*, în care am publicat ansamblul scenariilor cuprinse în RLCD, organizate conform unei tipologii pragmatice care ține seama, în mod esențial, de funcțiile prezentate mai sus. Pentru a simplifica trimiterile, reproducem notația structural transparentă folosită în RLCD, în care CH corespunde cuvântului englez *charm* (cu sensul global, nediferențiat, de vrajă, farmec, descântec și, în cadrul bazei noastre de date, de scenariu magic), iar numărul asociat scenariului indică poziția lui în volum. Notațiile CH001F, CH018F1, CH117P³, CH029P7 sunt de citit după cum urmează: formulă unică a scenariului magic 1; formula inițială a scenariului magic 18; procedura unică din scenariul magic 117; a șaptea componentă procedurală din scenariul 29. Am marcat formulele prin litere obișnuite, iar procedurile prin italice. Am inclus între paranteze drepte descrierile de proceduri care au fost redactate de cercetători (editori)⁴ prin rezumarea sau filtrarea descrierilor oferite de informatori. Textele sunt reproduse în forma în care au fost publicate în volum și conțin deseori forme regionale, distincte fonetic (modul de transcriere al cercetătorului a fost menținut, în măsura posibilului), lexical sau semantic de româna standard.

Vom distinge în cele ce urmează între plante care apar atât în formulele, cât și în procedurile unui scenariu magic; cele care apar numai în formule și cele care sunt menționate numai în proceduri. Primele sunt, în mod clar, centrale pentru analiza de față.

³ În RLCD am folosit termenul *technique* (*tehnică*, abreviat prin T) pentru ceea ce numim aici *proceduri*.

⁴ Prezența sau absența semnelor citării departajează în text notațiile altor cercetători/editori de remarcile noastre.

Plante menționate deopotrivă în formule și proceduri

Printre plantele din această categorie, cele care se impun cercetătorului sunt busuiocul, grâul, părul, pelinul și mătrăguna. Busuiocul și grâul (precum și isopul, pe care-l vom aborda ulterior) joacă roluri importante și diverse atât în marile rituri de trecere și în obiceiurile cu dată fixă sau mobilă de peste an, cât și în serviciul religios al Bisericii Ortodoxe.

Se pune busuioc în apa cu care e scăldat întâi noul-născut (ca să fie norocos, iubitor, curat, frumos), care e apoi aruncată sub un măr în floare⁵. Se așteaptă cu busuioc și cu grâu ursitoarele care, în cursul celei de a treia nopți după naștere⁶, vor decide viața lui viitoare. Cu busuioc și cu mere va fi împodobit bradul (steagul) de nuntă⁷. Mirele și mireasa poartă busuioc în ziua nunții⁸, iar duminică dimineața, înainte de a merge la biserică⁹, mireasa stropește invitații (și în special tinerele fete) cu un mănunchi de busuioc, pentru a le grăbi căsătoria. Preotul stropește cu apă sfințită locuințele enoriașilor în ziua de Bobotează, folosind un mănunchi de busuioc sau de isop. Grâul însoțește atât ceremonia căsătoriei, cât și pomana morților, la biserică precum și în riturile de trecere nereligioase.

Busuiocul. Busuiocul se detașează net de toate celelalte plante atât prin numărul de scenarii magice în care apare, cât și prin numărul total de ocurențe lexicale corespunzătoare. La nivelul tipologiei pragmatice a descânteceleor de dragoste, busuiocul apare: a) în descântecele de dragoste și frumusețe; b) în descântecele de desfăcut sau de întors urâtul și c) în descântecele vizând dragostea unui individ determinat X. Se poate spune că descântecele de dragoste „pozitive” (menite să aducă dragostea sau să desfacă ura) sunt, în mod esențial, *descântece cu busuioc*. Acesta apare mai rar în descântecele pragmatic ambigue menite să facă văzut (în vis sau în realitate) ursitul/ursita¹⁰; să grăbească întâlnirea și căsătoria ursită; să asigure, prin supunere reciprocă, armonia cuplului; să lege sau dezlege dorința unuia dintre parteneri; să aducă (pe sus) soțul sau iubitul sau să elimine Zburătorul

⁵ Georgeta Moraru (2001), p. 22, 23 și (2002), p. 11.

⁶ Georgeta Moraru (2001), p. 30 și (2002), p. 16.

⁷ Ofelia Văduva (2001), p. 101, 103; Ofelia Văduva, Cornelia Pleșca, Emil Țârcomnicu (2002), p. 91, 93.

⁸ Ofelia Văduva (2001), p. 84; Ofelia Văduva, C. Pleșca, E. Țârcomnicu (2002), p. 62, 68, 71.

⁹ Ofelia Văduva (2001), p. 111.

¹⁰ Germina Comanici (2002) menționează însă busuiocul pus sub pernă spre a vedea în vis ursitul (ursita), precum și folosirea busuiocului în jocuri divinatorii de tipul *fășăit* (p. 215, 216).

(despre care se crede că primejduiește sănătatea dacă nu și viața femeilor asupra cărora acționează).

În *formule*, busuiocul reprezintă în mod tipic *modelul ideal de frumusețe care impune dragostea*:

1) „– Asta e cutare cea frumoasă!/ – Nu e cutare cea frumoasă/ ci-i cutare drăgăstoasă/ cea din toată lume-aleasă/ cum e ales busuiocul/ dintre toate florile/ din toate odoarele./ Cum nu poate intra popa/ în biserică/ fără busuioc și fără de isop/ așa făr’ de mine flăcăii/ să nu poată-n joc” (CH017F);

2) „Cân ieu la nuntî oi pleca/ ca soarili oi răsări/ ca razăli oi străluși/ ca bosâiocu oi ninosî/ ca păunu m-oi înroti/ ca mini niși un cavaler n-a hi” (CH100F).

Busuiocul face, de asemenea, parte din cadrul mitic al descântecelor de dragoste. El crește pe malul Iordanului, de-a lungul cărării lui Adam, unde se culeg în zori frumusețea și dragostea, și unde Maica Domnului, descântătoare superlativă, îi aduce spre purificare și înnoire pe cei asupra cărora s-a acționat sau s-ar putea acționa magic negativ:

3) „... și pe cale m-am loat/ pe calea lui Traian/ la râu Iordan/ la râu de jin/ cu stropcii de mir/ cu țarmure de bosâioc/ să mă-narc de dragoste/ și de joc” (CH036F);

4) [*Vorbește Maica Domnului*] „Taci, Ileanî, nu plânji/ nu ti văicăra/ ieu di mâna dreaptă ti-oi lua/ pi cararea lu Adam/ la fântâna lu Iordan/ (...) / cu strai di păun ti-oi îmbraca/ stivlî di bosâioc în mânî ț-oi da/ cu papuși di privighitoari ti-oi încălța” (CH037F).

Iordanul trimite, în texte, la binecuvântarea apei de Bobotează și la riturile religioase de sanctificare a apei (*apa sfințită, agheasma*) și de purificare prin aspersiune a oamenilor și a locuințelor¹¹.

¹¹ Legăturile dintre Iordan, riturile religioase ale Bobotezei și descântecurile de dragoste se regăsesc la Bibesco (1923). Cităm, aici și ulterior, textul original spre a nu retraduce din franceză în română variantele neprecizate ale formulilor românești evocate de autoare: „Le prêtre entre aujourd’hui dans toutes les maisons, portant l’eau du baptême, et chantonnant des paroles merveilleuses:/ ‘Dans le Jourdan on t’a baptisé, Seigneur! Comme un homme mortel, tu es allé vers le fleuve, Christ Empereur! Et tu as demandé le Baptême pour l’effacement des péchés, toi qui seul es sans péchés...’/ Quand le prêtre, portant d’une main la croix, et le goupillon de l’autre, franchit la porte de la maison, il ne sait pas, ou plutôt il sait que les jeunes filles ont caché, sous la poutrelle de bois qui forme le seuil, leur collier, leur peigne et leur ceinture. Ce sont leurs armes pour le combat d’amour qu’elles ont placées là, dans l’espoir que le prêtre, en bénissant la porte, les bénira par surcroît, ce qui ne peut manquer de les rendre invincibles” (II, p. 135-136). Punându-și măgelele, pieptenele și brăul sub pragul peste care a trecut, binecuvântând, preotul cu iordănitul, după ce au spus un descântec, tinerele își vor vedea în vis ursitul. Vezi și Ion Ghinoiu (1997a).

Formulele ne dau, în același timp, indicații prețioase asupra gesturilor și circumstanțelor procedurii magice:

5) „Maica Domnului cu vin îi șinstești/ cu nieri îi îndulșiești/ cu pâine îi hrănești/ cu stegli di busuioc în față îi strochești/ di tătî boala îi izbăvești” (CH041F);

6) [*Vorbește Maica Domnului*] „Și cu stebila de busuioc/ peste trupu tot/ te-oi spăla și te-oi curăța...” (CH103F);

7) „Cine mi-o făcut c-o mână/ io-ntorc cu doo/ cu mânurile mele cu-amândoo/ cu noo fusă noo/ cu struț de bozâioc roș/ cu puterea Domnului Hristos/ cu degite cu dzășe” (CH055F).

Procedurile precizează modul de întrebuițare a busuiocului. Se folosesc un fir, trei fire, un mănunchi, adăugându-se uneori trei spice de grâu (CH035P1). În descântecele mai importante și, mai cu seamă, în cele urmărind restaurarea frumuseții și dragostei pierdute în urma unor acțiuni magice ostile, mănunchiul e legat cu un fir de lână sau de mătase roșie și include, între flori sau legat de fir, un ban de argint (CH015P, CH045P). Firul roșu¹² și banul de argint amintesc de ofranda către ursitoare, cărora urmează să li se câștige bunăvoința, în a treia noapte după nașterea copilului, când acestea decid asupra vieții lui viitoare. Bibesco (1923) ne oferă detaliile unei asemenea scene:

8) „*Pas un fil qui se puisse ôter de ceux que les trameuses ont une fois tirés. Mais c'est pendant qu'elles ourdissent, qu'il convient de les adoucir et de les flatter. Ma petite vieille s'y emploiera dès ce soir en faveur du fils d'Anica: elle offrira aux Parques un repas composé de pain, de miel et d'eau de source.*

Près de leurs couverts, elle déposera sur la nappe une monnaie d'argent et des fleurs attachées par un fil de soie rouge.

Puis, s'adressant aux trois soeurs, elle leur dira de sa voix papelarde: „– Dames saintes, pures, lumineuses, honnêtes!/ Dieu fasse que votre humeur soit aujourd'hui bonne comme du pain/ douce comme le miel/ lisse comme l'eau/ belle comme les fleurs”.

Puis elle demandera pour l'enfant qu'elle a aidé à venir au monde, une vie chanceuse” (II, p. 93).

Revenirea la plenitudinea absolută, când aidoma apei cu care se descântă, destinul e încă „neînceput”, pe care o sugerează identitatea obiectelor folosite în cele două ceremonii rituale, e de asociat cu finalul multor descântece, în care se cere pentru beneficiar curăția care a fost a lui la naștere sau cea a mamei care „l-a făcut” și care este purificată, simbolic, prin acțiunea de a naște.

¹² Firul roșu de lână sau mătase se întrebuițează și împotriva deochiului.

În descântecele de frumusețe și dragoste, busuiocul e cel mai adesea, în fapt aproape automat, asociat cu apa. Cu el se amestecă apa neîncepută, adusă de la fântână¹³ sau de la râu înainte de răsăritul soarelui¹⁴, fără a fi întâlnit pe nimeni și fără a fi vorbit (de unde și numele de *apă mută*). Uneori, apa este luată seara și pusă în grădină, la loc curat între flori (CH040P), sau la fereastră spre răsărit (CH027P1), spre a fi folosită după ce a fost „(în)sorită”. Apa poate fi introdusă în casă pe fereastră, cum pare a sugera formula: „Cum nu poate casa fără ferești/ sî nu poată flăcăii fără Anica” (CH048F).

Apa neîncepută e pusă într-o sticlă și amestecată cu un fir de busuioc în timp ce se recită de trei ori la rând formula descântecului (CH028P, CH030P); într-un pahar și amestecată cu trei fire de busuioc (CH023P); într-o strachină nouă, într-un blid sau ulcior și amestecată cu un mănunchi sau cu fire de busuioc (CH002P1); într-un recipient oarecare și amestecată cu busuioc (CH017P, CH032P, CH034P1, CH100P) etc. Uneori, pentru descântece „mai puternice”, se pun în apă sau alături de ea miere, pâine și vin (CH031P); se pune în apă o scamă

¹³ În satul Izvor – Posada (Comarnic, județul Prahova) apa de descântat era scoasă din fântână la miezul zilei, în clipa anume în care soarele se reflecta în ea (Bibesco, 1923, I, p. 219).

¹⁴ Apa luată de la râu e „cinstită” cu pâine și sare. Bibesco (1923) adaugă și aici câteva note noi situației descrise de folcloriști și antropologi: „*Avant le lever du soleil, elles vont jeter le pain et le sel dans la rivière. Ce faisant, elles croient se la rendre favorable. Elles accompagnent leur offrande de ces paroles cadencées: 'Bonjour, l'eau limpide et courante, par Dieu donnée!' Et l'eau leur répond, à ce qu'elles disent: 'Je te remercie, fille pure et fière!' Une fois ce salut échangé, elles remontent la rive jusqu'à l'endroit où deux cours d'eau se rencontrent, bouillonnent et se combattent un instant, puis s'unissent pour fuir ensemble./ En ce lieu dit 'du mariage des eaux', elles plongent leur cruche une première fois. Elles cherchent pour l'y replonger la place où l'eau, arrêtée par quelque obstacle, semble remonter son cours. Elles vont à la recherche d'une branche de saule dont la pointe, touchée par le torrent, est sans cesse agitée par lui. Elles coupent ce rameau avec leurs dents; elles en font un talisman d'amour*” (I, p. 218). Apa descrisă de Bibesco e *apa întâlnită*, care favorizează întâlnirea cu ursitul; ea este apa cea mai pură, „apa din apă”, iar schimbul de saluturi citat apare frecvent în corpusul nostru (vezi CH029F, CH054F1 etc.). Uneori, tânăra merge la râu cu busuioc, îl cufundă în apă, face doi pași în direcția din care curge apa și îl petrece peste față atunci când „recită” schimbul de saluturi (CH029P2). Ramura de salcie al cărei vârf se mișcă în bătaia apei și pe care tânăra trebuie s-o rețeze cu dinții reprezintă un detaliu pe care nu l-am întâlnit în corpusul cercetat. Notăm că apa neîncepută e folosită și pentru ofranda către ursitoare la nașterea copilului, pentru stropirea rituală a nuntașilor de către tânăra mireasă înainte de ceremonia de la biserică și pentru a spăla mortul. Cf. Georgeta Moraru (2001), p. 21 și (2002), p. 10, precum și Ion Ghinoiu (2002), p. 135.

din hainele feciorului a cărui dragoste urmează să fie câștigată (CH030P) sau se descântă în unt (CH004P).

În descântecele *de desfăcut* (*desfăcanie*), alături de busuioc se întrebuițează intensificator o pană de vultur sau de păun (CH037P, CH045P)¹⁵ sau un fir de *desfăcătoare* (*Salvia aethiopsis*¹⁶, CH057P), menit să înlăture o eventuală magie potrivnică, și se descântă în vin cu miere și pâine (CH031P, CH035P2); se pun în apă un ban de argint, o bucată de zahăr și puțin vin, care sunt amestecate cu un mănunchi de busuioc, având o lumânare aprinsă în preajmă (CH042P). Atunci când apa e folosită în vederea altor scopuri (pentru stinsul cărbunilor, privind peste umăr¹⁷, spre „a stinge” răul), se recurge, pentru amestecat vin și miere, la un mănunchi de busuioc cu ban de argint și nouă fuse¹⁸ legate cu fir roșu (CH054P6). În descântecele de întors, busuiocul se folosește alături de numeroase instrumente magice marcând explicit agresiunea:

9) „*După ce-ntoarnă luna, marț sara meri la apă, faci noo mătânii, dzâci de noo ori Tatăl Nostru lângă apă și dai pită și sare și iei apa-ntr-o cofă; vii acasă și iei secere și noo fusă și cuțat și foarfece și bosâioc și dzâci: luna o-ntors...*” (CH055P1).

Foarte rar, busuiocul poate instrumenta descântecele de frumusețe și dragoste chiar fără apă:

10) „*Iei busuioc și țai mâna sus; ti sui pi-un zaplaz*¹⁹ *și zâși cum te-am învațat. Sî discântî marța, jioia și sâmbăta, o dată pi ză*” (CH010P).

¹⁵ Mirele obișnuiește să poarte, în unele regiuni, o pană de păun în timpul nunții. Cf. Maria Bâtcă (2001), p. 79 și (2002), p. 62, 63. Pana de păun adăugată busuiocului, spre a amesteca apa cu descântecul (și cu alte elemente magice eventuale), este o aluzie la căsătoria în vederea căreia se „lucrează” magic.

¹⁶ Alexandru Borza (1968) specifică designații alternative ale *desfăcătoarei* cum sunt *desfatnic*, *iarba lui Sf. Ioan* etc. menționând și o plantă numită *desfăcătoarea cea mare* pe care o identifică drept *Nicandra physaloides*. În CH057F, informatoarea vorbește despre *disfăcătoari di grădină și di camp*. Descântecul cu *desfăcătoare* e un descântec *di-nturnat ursita*, în care finalul formulei menționează explicit planta *desfăcătoare*: „Da Ileana s-o căutat/ cu cinstita disfăcătoari s-o scaldat/ și faptu-napoi cî l-o-nturnat/ pi capu cui l-o dat” (CH057F). *Faptul*, *datul* sunt nume utilizate pentru acțiunile magice negative care urmează să fie „desfăcute” (anulate) sau „întoarse” (nu e clar dacă *la* făptuitor sau *asupra* lui).

¹⁷ Descântătoarea privește peste umăr spre a nu vedea și a nu recunoaște o acțiune pe care o simte ca fiind problematică și pe care nu și-o asumă.

¹⁸ Modul de întrebuițare a fuselor, altfel decât pentru amestecat, nu a fost precizat de către informatoare.

¹⁹ Suitul pe gard e aici și o metaforă acțională a preeminenței pe care urmează să o obțină beneficiara descântatului.

Odată pregătită *apa de dragoste*, numită și *apă descântată*, care poate conține cum am văzut vin, miere etc., se cufundă în ea busuiocul (care a servit și la amestecarea cuvintelor formulei cu apa neînceptută) și se freacă ritual față, corpul (CH019P, CH023P, CH028P, CH034P2, CH037P), precum și hainele (CH040P) înainte de a pleca la joc; tânăra se spală cu apa, bea din ea și aruncă apa rămasă spre răsărit. Locul spălării trebuie să fie curat (grădina cu flori, în CH044P; vatra în CH040P). De Paști, tinerii își freacă obrazul și cu un ou roșu, care e cufundat alături de busuioc în apa descântată:

11) „[*Ajungând acasă, ia o strachină mare nouă, toarnă apă într-înșă, ia apoi cele trei fire de busuioc, cu care a fost de cu seară la râu, le pune și pre acelea în strachina cu apă dimpreună cu un ou roș și cu vreo câteva monede de argint sau de aur și apoi începe a se spăla pe obraz, învărtind în același timp oul în umerii obrazului, anume ca să fie sănătoasă și roșie la față ca oul; plăcută, iubită și atrăgătoare ca busuiocul; curată ca argintul sau aurul; să aibă bani mulți peste an; să fie jucată în duminicile și sărbătorile ce urmează și să se poată în curând mărita*]” (CH002P6).

La sfârșit, tânăra sau tânărul care sunt beneficiarii descântecului de dragoste își freacă mâinile și hainele cu busuiocul (CH002P10) și, punându-l în păr (fetele) sau la pălărie (feciorii), pleacă la joc (CH023, CH100P). Faptul că busuiocul e astfel afișat le semnalează celorlalți săvârșirea descântecului de frumusețe și dragoste și, în același timp, întărește încrederea celor care-l poartă și admirația celor preveniți cu privire la rostul lui magic.

Actualizat înaintea jocului de duminică până nu demult, descântecul de dragoste și frumusețe pare legat de ceremonia rituală de inițiere amintită mai sus, prin care fetele tinere²⁰ erau pregătite să intre în horă, cu alte cuvinte să fie introduse în mod public în clasa de vârstă a fetelor de măritat.

Nu e clar dacă busuiocul e purtat în mod tot atât de afișat de către cele/cei care au traversat un descântec de desfăcut.

²⁰ Tânăra era prezentată, arătată, *băgată* la horă de Paști de către un membru al cetei de feciori (Mihai Pop, 1976, p. 136, care formulează ipoteza potrivit căreia figura de joc numită *trecutul pe sub mână* marca intrarea absolută în joc a fetei) sau de un membru al familiei (Paul Drogeanu, 2002, p. 279). Vezi, în corpusul nostru, CH114F, care debutează prin: „Bună dimineața fată băgată/ unde te duci tu?”, iar la Ion Ghinoiu (1997) discuția despre *hora Sântiliei* de la 20 iulie (p. 85, 176 și 177). Ne putem întreba dacă o inițiere paralelă a tinerilor nu a existat cândva, înlocuită în timp prin serviciul militar, a cărui încheiere îi introducea automat pe aceștia în rândul feciorilor de însurat.

Grâul. Mult mai puțin frecvent, grâul apare mai degrabă în formule decât în proceduri. Funcția lui discursivă este, în formule, aceeași cu a busuiocului: servește drept model pentru frumusețea și preeminența la care aspiră beneficiarele (auto-)descântatului sau pe care le-o fâgăduiește descântătoarea (iar, în ipostaza de descântătoare superlativă, Maica Domnului):

1) „Cum e mai ales/ grâul de sămânță/ din toate buruienile/ așa să fiu eu/ mai aleasă/ și mai frumoasă/ decât toate fetele” (CH002F4);

2) [*Vorbește Maica Domnului*] „– Nu te cânta/ nu te dăuli/ de mâna dreaptă lua-te-oi/ în hâmbură de mare arunca-te-oi/ în apă de mărgăritar spăla-te-oi/ în dos și-n față/ să sii mândră și isteată/ ca spicucuțu grâului/ ca fața păunului” (CH054F3).

Ca și în cazul busuiocului, formulele insistă asupra utilizării, în fapt, asupra *caracterului indispensabil* al grâului în ritualul religios, dându-l ca model pentru nevoia existențială absolută pe care beneficiarul descântatului urmează să o inducă în ceilalți:

3) „Să nu poată fără de ea/ cu mnic, cu mare/ cu tânăr/ cu bătrân/ cum nu poate popa a fa slujbă/ fără de zin și fără de pâine de grâu”²¹ (CH033F).

În corpul utilizat de noi există o singură procedură în care se menționează grâul:

4) „Să duce dimineața la apă pân-a nu răsări soarele și cumpără un deți de vin. Și fașe on struț de bosâioc și trii spice de grâu și-apoi mere la descântec” (CH035P1).

Grâul se alătură intensificator busuiocului ca instrument de „informare” magică a apei.

Părul. Formulele în care părul apare, alături de mărul înflorit sau de *micșunea* (*Hesperis matronalis*²²), sunt caracteristice pentru descântecele de dragoste și frumusețe:

1) „Cum așteaptî tăti lumea/ cucu cântător/ și codru-nverzător/ așa sî m-aștepti pi mini Virginia²³/ pin peri înfloriți/ și pin micșuneli/ sî-ni petrec tinerețali meli” (CH045F);

2) „Și ii sî rămâi/ ca merii-nfloriț/ ca prăsadzâi răsădiți” (CH050F).

²¹ Grâul numește aici *substanța magic rituală* și se referă numai indirect la *planta magică*.

²² Numele, latin și savant, „face semn” către practici (terapeutice sau magice) care se înrudesc cu cele expuse aici.

²³ Numele proprii care apar în formule sunt deseori date de informatori pornind de la numele unei persoane care asistă la sau conduce interviul. Uneori, cercetătorul sau editorul, evitând formele *cutare* sau *N* (= nume) optează la rândul lor pentru inserarea unui nume de persoană în formulă.

Părul are însă și conotații negative, chiar atunci când e „înflorit”. Acestea se accentuează când părul e „uscat”, semnalând simbolic locurile de rău augur unde sunt izgonite farmecele/vrăjile despre care se crede că au afectat persoana descântată:

3) „Mă uitai în sus/ nu văzui nemic/ mă uitai la răsărit/ văzui un păr mândru înflorit/ și su păr era un bou sur, mare/ și pe bou nouăzeci și nouă de ucenici²⁴ negri/ sângele i-l beau/ oasele i le fărau/ în strat de moarte îl lăsa” (CH079F);

4) „Da tot sî li iei/ faptu/ strigarea/ urarea/ huidiitu/ batjocoritu/ șî trimăsu/ șî aruncatu/ șî sî-l duși din sat în sat/ pâ-ai da de-un păr uscat” (CH050F).

Procedurile care însoțesc formula citată sub 3) sunt în „acord magic” cu aceasta.

Ca și în cazul celorlalte plante primejdioase (pelinul și mătrăguna, despre care vom vorbi în cele ce urmează), serviciile părului se plătesc, iar invocarea lui e însoțită de acte în care intervine uneori un element violent:

5) „*După ce au rostit cuvintele aceste câte de trei ori după olaltă, îngroapă la rădăcina părului pânea și sarea și apoi fac douăzeci și cinci de mătăanii pentru ca în carnavalul²⁵ ce vine să se mărite*” (CH079P2);

6) „*Cum au sfârșit cu stelele, se duc în grădină (livadă) la un păr cu un ac, pâne și sare și, împungând cu acul la rădăcina părului, rostesc de trei ori după olaltă următoarea vrajă*” (CH079P1).

Pelinul. Formulele descânteceleor de dragoste și frumusețe evocă adeseori vinul în care s-a pus pelin (CH009F). Cum, în acest caz, planta e subsumată substanței de utilizat, nu vom insista asupra exemplelor de acest tip.

În mod caracteristic, pelinul apare în descântecele „violente” menite să-l readucă pe soțul care și-a părăsit căminul sau să-i „lege” dorința în raport cu oricare altă persoană decât partenerul (marital). Pelinul e onorat („cinstit”) declinându-i-se titlurile, subliniindu-i-se importanța și solicitându-i-se serviciile celor 44 de draci care-i stau sub poruncă:

1) „– Bună sara, pelin mare/ Domn mare./ – Mulțămim dumitale, cutare/ șezi!/ – Nu am venit să șez/ Și am venit să scot/ patruzeci și patru de draci ai tăi” (CH110F);

²⁴ Eufemism pentru *draci, drăcușori*.

²⁵ Descântecul acesta, numit de Marian *vrajă la păr*, se practică în ziua de Sfântul Vasile sau la Bobotează.

2) „Pelin tare/ și mai tare/ să-mi aduci lucru vrăjmășesc/ în cale./ Ce leg și cu ochii nu văd?/ Gândul cutăruia îl legai/ îl legai, îl ferecai/ îl amușii/ îl împietrii/ îl încremenii” (CH115F).

În procedurile prin care se procură pelinul întâlnim instrumente care se asociază violenței descântecului, precum și motivul „salariului” plantei, despre care am vorbit în cazul părului, și care va reapărea în cazul mătrăgunei:

3) „*[Acest descântec este pentru cine vrea să-și aducă soțul ori soția înapoi acasă. Se întrebuințează un ‘cuțit cununat’²⁶. Când se descântă, persoana se dezbracă în pielea goală, lasă părul pe spate și iasă afară din casă pe la miezul nopții (la cumpăna nopții) cu ‘cuțitul cununat’ și cu ‘banul de argint’ și descântă la pelin lăsând cuțitul înfipt și banul de argint la rădăcina pelinului]*” (CH110P).

Mătrăguna. Mătrăguna e o plantă temută care se folosește în multe tipuri de descântece. Cel împotriva Zburătorului, unde ea însoțește, conform procedurilor atestate, opt alte plante care se pun în scaldă bolnavei de dragoste, și cel menit să ducă la o căsătorie grabnică sunt reprezentate în corpusul nostru. Procedura menționată într-un descântec contra Zburătorului (căruia i se atribuie sindromul *lipiturii*) este următoarea:

1) „*[În contra lipiturii și Zburătorului, se fac scaldături cu următoarele nouă feluri de plante²⁷: avrămeasă, cristineasă, drăgan, leuștean și odolean, mătrăgună, sânge-de-nouă-frați, iarba-ciutei și muma-pădurii. Aceste plante și rădăcini sânt adunate de babe sau țigance, în luna lui mai, de prin păduri și de pe câmpuri. Cu apa neîncepută, în care sânt fierte într-o căldare, se scaldă bolnava în zilele de marți și vineri pe timpul când ‘se sparge’²⁸ târgul’ (în București ‘oborul’), iar scaldătura se aruncă la răspântii, cu o mare oală nouă²⁹, în trei zile și pronunțându-se versurile care urmează]*” (CH118P1).

²⁶ Cuțitul *cununat* (încoronat precum mirii la biserică, nuntit) este un cuțit purtat la brâu în timpul nunții de către miri (sau de către unul dintre ei).

²⁷ La Alexandru Borza (1968), primelor și ultimelor trei nume de plante enumerate, mai puțin cunoscute, le corespund următoarele nume savante: *Ajuga laxmanni*, *Gratiola officinalis*, *Centaurea banatica*, respectiv *Dracaena draco*, *Doronicum austriacum*, *Lathraea squamaria*.

²⁸ Sensul magic al procedurii e dat de formula care îi corespunde: „Cum se sparge târgul/ așa să se spargă faptul/ și lipitura/ și Zburătorul./ Cum se sparg oalele/ așa să se spargă farmecele/ și lipitura/ și Zburătorul./ Cum se răspândesc răspântiele/ așa să se risipească vrajele/ și lipitura/ și Zburătorul” (CH118F). E de presupus că oala era spartă la încheierea procedurii.

²⁹ Oala nouă „maschează” în acest caz caracterul primejdios, magic contagios, al apei aruncate în drum.

Cele mai multe din plantele enumerate au virtuți terapeutice recunoscute (leușteanul, odoleanul, mătrăguna etc.). Acestea își au relevanța, întrucât, în credințele populare, suferințele de dragoste se însoțesc, după cum am amintit, de somatizări diverse.

Am cules formula care urmează, servind la grăbirea căsătoriei, în anii '80, la Breb (Maramureș):

2) „Mătrăgună doamnă bună/ mărită-ne peste-o lună/ de nu-n asta-cuielată³⁰/ mărită-ne dup-olaltă/ că dacă ni mărita/ te-oi cinsti/ te-oi lăuda/ cu pită te-oi ospăta/ și cu zin te-oi adăpa/ și bănuț din sân ț-oi da/ și la brâu te-oi purta de luni până sâmbăta/ și la joc duminica./ Da de nu mi-i mărita/ cu cuțitul te-oi tăia/ mânântăl te-oi demnica/ și în foc te-oi arunca/ și în cenușă ti-i prefa” (CH111F).

După cum se poate vedea, formula detaliază procedura. Ea ne amintește că se petrece cu ospăț la pădure împreună cu mătrăguna, înainte de a o lua, oferindu-i-se pâine, vin și un ban de argint, care se pune în pământ în locul de unde a fost dezrădăcinată; că, ulterior, mătrăguna e purtată la brâu în timpul săptămânii și la joc duminica, contându-se pe rapiditatea și eficacitatea ajutorului ei matrimonial. Comparația cu procedura reprodusă în secțiunea consacrată pelinului sugerează că e vorba de un descântec nocturn. Rapiditatea, caracterul lui urgent fac din acest descântec „al focului” (focul e menționat în a doua parte a descântecului) un descântec redutabil.

Ne putem întreba dacă sancțiunea menționată la sfârșitul formulei este actualizată. Oricare ar fi răspunsul factual la această întrebare, funcția retorică a amenințării e clară: ea inserează descântecul în categoria descântecelor negative (descânțece ale focului, ale violenței, ale nopții, ale grabei aspre de a străbate etapele vieții etc.) și accentuează invocarea, subliniind importanța acesteia pentru beneficiară și riscurile la care e supusă însăși doamna mătrăgună, căreia descântătoarea i se adresează de la egal la egal.

În cazul special al mătrăgunei, corpusul nostru este evident lacunar. Întregim în acest punct prezentarea cu câteva elemente importante.

Începem cu numele plantei. În Alexandru Borza (1968) găsim două plante distincte – *Atropa belladonna* și *Datura stramonium* – cărora le corespunde denumirea *mătrăgună*. Din mulțimea denumirilor populare indicate pentru fiecare dintre cele două nume științifice, le

³⁰ Deformare a cuvântului *cealaltă*, reg. *ceialaltă*, datorată transducerii vagi, caracteristică descântecelor.

desprindem aici doar pe cele care pot ilumina eventuale diferențe de tratament imaginar (magic).

a) Numele popular principal pentru *Atropa belladonna* este *mătrăgună*. Alte denumiri includ:

a1) variante formale ale numelui principal, cum sunt femininele *măndrăgună*, *matragonă* și masculinele *mădrăgune*, *mătrăgiune*;

a2) nume prestigioase, exaltând statutul mirific al plantei, cum sunt: *Doamna codrului*, *Doamnă mare*, *Împărăteasa buruienilor*, *Împărăteasă*;

a3) nume-invocare, încercând să capteze, prin adresare reverențioasă, bunăvoința plantei atotputernice: *Mătrăgună-Doamnă-mare*, *Mătrăgună-iarbă-mare*, *Mătrăgună-iarbă-bună*;

a4) nume aluzive, trimitând la „secret, greu accesibil”, prin *codru* – *cireșa codrului*, *floarea codrului*, *iarba codrului* – sau la „destin și sănătate”, prin *lup*, *cuc* – *cireșa lupului*, *iarba lupului*, *floarea cucului*.

b) Numele popular principal pentru *Datura stramonium* este *ciumăfaie*. Alte denumiri regionale includ:

b1) variante formale ale numelui principal: femininele *cimahaie*, *ciumăhaie*, *ciumăfoaie* și masculinele *cimahai*, *ciumăfai*, *ciumăhai*, *ciumuhai*;

b2) femininele *mandragună*, *mătrăgună* și masculinul *matragon*;

b3) nume peiorative: *iarba dracului*, *mătrăguna gunoiului*;

b4) nume trimitând la efectele negative ale plantei, boli etc.: femininele *bolândariță*, *bolândariță*, *bolândeăță*, *bolondariță*, *bolundarine*, *bolundariță*, *bolundare*, *buruiiană bolundă*, *ciuma fetei*, *ciumare*, *nebunariță*, *nebună*, *nebuneală*, *turbare*, *turbăciunea câinelui*, *turbărie* și masculinul *bolundău*;

b5) ca nume izolat, *ciumăfaia cucului*.

Observăm că, în ambele cazuri, numele care ne interesează cunoaște atât forme feminine, cât și forme masculine. Domină însă, și într-un caz și în celălalt, numele feminine. *Atropa belladonna* pare a corespunde mătrăgunei puternice, utile, respectate; dimpotrivă, *Datura stramonium* ar fi „mătrăguna rea”, dăunătoare, disprețuită. Lucrul e interesant în măsura în care efectele produse de *Atropa belladonna* pot fi tot atât de nocive ca și cele produse de *Datura stramonium*.

În conformitate cu ambiguitatea denumirilor și făcând abstracție de întrebuintările ei ca plantă de leac, mătrăguna servește deopotrivă în descântatul *pe joc*, *pe îndrăgit*, *pe măritat* și în cel *pe ură*. Spre deosebire însă de alte plante, atât formulele cât și procedurile în care

intervine mătrăguna au de multe ori forme specializate conform funcțiilor enumerate.

Ca și apa neînceptută, mătrăguna se procură și se folosește conform unui ritual strict. Expediția de aducere, precedată de recunoașterea și „menirea” plantei (prin care planta e detașată de celelalte, marcată (legată cu ață roșie etc.) și informată cu privire la beneficiar și misiunea ei magică), este diurnă sau nocturnă. Ea include, între altele, „cinstirea” prin ospăț, dialog și mătăanii a plantei, asociată cu înscenări lămuritoare cu privire la ceea ce se așteaptă de la ea (culegătoarele se drăgostesc, joacă în preajma ei, se ceartă) și urmată de dezrădăcinare, „plata mătrăgunei” cu pâine, sare, un ban și aducerea ei în sat, unde va fi replantată (în grădină, într-un ghiveci păstrat în pod etc.), pusă în pantof de fata care merge la joc, dată în băutură sau hrană celui a cărui dragoste e căutată sau care trebuie „legat” etc.

Exemple de formule specializate sunt, între multe altele, următoarele:

3) *„Fata care voiește să-și facă pe dragoste ia puțină făină de grâu (lat. Triticum vulgare Vill., germ. Gemeiner Weizen), o amestecă cu zahăr și cu miere și, frământându-le pe tustrele la un loc, face dintr-însele o pânișoară mică, un fel de turtiță și, puind-o ca să se coacă la pept, între țâțe, zice:// Cum se țin țâțele laolaltă/ Așa să se ție de mine și ursitul meu,/ Care mi-e dat de la Dumnezeu.// După ce se coace pânișoara, o ia împreună c-o bucățică de sare și c-o jumătate de oca de holercă și, într-o joi sau sâmbătă de dimineață, până nu răsare soarele, sau și mai de noapte, se duce cu două sau trei alte fete sau neveste unde știe că se află vreun corciu de mătrăgună. Soațele sale trebuie să fie din amicele ei cele mai bune, cu cari nu s-a certat niciodată, nici nu se va certa sau se va pizmui vreodată. Ajungând la destinațiune, pun pânișoara, sarea și sticla cu holercă (rachiu) lângă rădăcina mătrăgunei și încungiură planta tustrele de trei ori tot jucând și chiuind:// Mătrăgună, doamnă bună!/ Eu te sorocesc cu pâine și cu sare/ Tu să-mi dai cinste și dragoste mare/ Și noroc ca să joc/ Și-n norod când mă voi duce/ Toți feciorii să m-apuce/ La-ntrebat și la jucat/ Să fiu jucată și-ntrebată/ Căutată și sărutată/ Ca mine să nu mai fie altă fată//”³¹* (Simion Florea Marian, 2000, p. 79);

³¹ Apoi, fetele închină, beau holercă stropind și mătrăguna, o sapă și o iau, lăsând în loc pâinea și sarea; dacă acestea sunt găsite de cineva, fetele pot înnebuni, farmecul fiind, în orice caz zădărnicit (Simion Florea Marian, 2000, p. 80 pentru o prezentare detaliată).

4) „Când se culege ‘pe urât’, pentru a-l împiedica pe cel căruia îi este destinată nu numai să fie iubit, dar nici măcar plăcut, cele două culegătoare se întorc cu fața de la ea și scărpinându-se la spate zic: //Eu te iau/ Pe ce te iau?/ Pe urât, nu pe plăcut/ Nici pe văzut./ Cine te-a lua/ Sau te-o bea/ Numai cu dosu te-o vedea/ Cu fața ba!//” (Valer Butură, 1936, p. 21, apud Istrătescu-Târgoviște, 2012, p. 339-340).

Reproducem în cele ce urmează o procedură de cules mătrăguna relativ generală și una particularizată:

5) „O culeg două femei mai în vârstă marțea și pe nemâncate și o aduc de acolo de unde nu se aud nici cocoșii cântând și nici piscile mieunându-se. În drumul spre locul de unde se culege nu se vorbește cu nimeni, de aceea culegătoarele pornesc din sat dis-de-dimineată pentru ca să nu se întâlnească cu cineva care să le descopere eventual intențiile. La culesul ei se duc cu pâine, sare și un ban. O caută spunând rugăciunile în gând și găsind-o, în locuri mai ferite, procedează la culesul ei. Culegătoarele trebuie să se dezbrace și să facă trei mătânii cu fața spre răsărit. O înconjoară apoi de trei ori, în timp ce-i descântă sau o vrăjesc. Mătrăguna este apoi scoasă cu sapa și culcată către răsărit. În locul de unde au scos-o, femeile așează pâinea, sarea și banul, cari constituiesc ‘plata mătrăgunei’. Ea trebuie plătită căci altfel, pe lângă că nu-i de leac, dar noaptea va striga pe cei cari au cules-o să o ducă de unde au adus-o, iar dacă nu o duc, se răzbună. În cele din urmă, femeile așează pământul săpat în locul de unde au scos mătrăguna și apoi fac cele trei mătânii cu fața spre apus. Acestea fiind terminate, femeile se așează spate-n spate, una cu fața la răsărit iar cealaltă la apus, iar cea care-i cu fața spre apus ridică mătrăguna și o predă celeia cu fața spre răsărit. Cu aceasta ritualul mătrăgunei se termină” (Valer Butură, 1936, p. 20, apud Istrătescu-Târgoviște, 2012, p. 326-327);

6) „În județul Turda, fetele care vor să fie chemate cel mai des la horă și așa să se mărite primele, se duc la miezul nopții îmbrățișate până la locul unde se află mătrăguna. Acolo se descaltă și se prostern[ează] de trei ori. Au adus fiecare câte un ban de argint pe care-l țin în gură, în așa fel ca el să atingă în același timp dinții și limba. Se apleacă apoi peste mătrăgună fără s-o atingă cu mâinile, și rup câteva frunze cu dinții pe banul de argint. Se întorc tot îmbrățișate, dansând mereu, păzindu-se să nu fie zărite sau să le surprindă zorile” (Mircea Eliade, 1980, p. 209).

Prima procedură, culeasă de Valer Butură la Sălciua-de-Jos, în Munții Apuseni, nu pare a fi orientată spre o utilizare specifică a plantei.

În cea de a doua, culesul pe joc sau pe măritat include gestul de a ține în gură banul de argint (așa cum se ține uneori apa neîncepută adusă de la râu), alături de ruperea cu dinții a frunzei de mătrăgună (care amintește de retezarea cu dinții a ramurii de salcie mișcate de apa curgătoare, de care vorbea M. Bibesco în citatul reprodus mai sus). Refuzul instrumentului (vas, cuțit etc.) pare a sugera faptul că în efortul de a-și obține „partea” (dragostea ursită), tânăra nu trebuie să se bizuie decât pe ea însăși. Nu e exclus ca nuditatea să se asocieze aceleiași teme.

Plantele care apar numai în formule

În funcție de tipul, „pozitiv” sau „negativ”, de descântec, putem distinge între plante „pozitive” și „negative”. Primele apar în descântecele de zi, în care se utilizează apă, vin și miere pentru a se obține frumusețe și cinste. Al doilea tip de plante apare în descântecele practice noaptea, spre a arunca urâtul asupra cuiva, a-l „întoarce” asupra celor care l-au aruncat etc.

Există un nucleu de plante pozitive: copacii înfloriți (și, între ei, mai cu seamă vișinul sau mărul înflorit); bujorul, ruja, brândușa, măghiranul și isopul.

Vișina înflorită și *vișinul înflorit* apar regulat în scenariile cu formulă unică, menite să asigure frumusețea și cinstea (CH006, CH016, CH018, CH019, CH020), să „desfacă” ura (CH032, CH033, CH041) sau să aducă dragostea unui individ determinat X (CH100, CH101).

În cele mai multe cazuri, metafora *vișinei înflorite* (formă neobișnuită în limba obișnuită, menită să intre în acord magic cu beneficiara descântatului) sau a *vișinului înflorit* (atunci când e vorba de fete sau feciori) modelează ținta vizată de descântecul de dragoste respectiv:

1) „Că io-s jișină-nflorită/ di la munte coborâtă/ și io-s jișin încărcat/ de la vârful muntelui plecat/ de toți ficiorii chemată/ și-n fruntea jocului băgată” (CH006F);

2) „Tu vișină înflorită/ de la munte coborâtă/ cu cap de cuc învălită/ când grăiești/ taftăt croiești/ când ai răs/ punți ai frânt/ și niere ai întins” (CH019F);

3) „- Ibosti cu dragosti/ și ni vini?/ – Vini-un jișân înflorit./ Și nu-i jișân înflorit/ și-i cutari” (CH017F).

La Bibesco (1923) apar elemente care permit iluminarea genezei și a valorii semantice a metaforei magice a vișinului înflorit. Autoarea pune în relație un descântec pe care fetele din satul Isvor îl

recită în seara de Paști cu cireșul/vișinul sălbatic, care atrage privirile tuturor primăvara, și cu adjectivul *văzută*, frecvent folosit în descântecele de dragoste:

4) „*C'est un moment solennel pour les pruniers de la vallée que celui où leurs fleurs s'ouvrent. Ces filles ne se trompent pas non plus sur l'importance de leur floraison. Et voilà pourquoi elles ont encore prié ce soir le doux soleil couchant du premier jour de Pâques de leur venir en aide, en le regardant bien en face pendant qu'elles dénouaient et renouaient leur ceinture de laine à plusieurs tours, selon les règles de leur liturgie à elles.*

'Soleil saint, grand Seigneur Soleil. Ce n'est pas de l'air que je porte autour de ma tête, – c'est ta couronne de lumière, Soleil saint, grand Seigneur Soleil! – De tes quarante-quatre gloires, – gardes-en quatre et donne-m'en quarante. – Pose tes rayons dans mes cils – et fais que je devienne comme le cerisier blanc de la montagne qui fleurit dans la forêt'.

Ce pays serait semblable à beaucoup d'autres, n'étaient les gens qui l'habitent et qui lui donnent son prix. Je n'ai découvert le sens de ses paysages et de ce qu'ils ont de rare, qu'à travers eux. Dans la trame de cette tapisserie de haute lice qu'est la forêt sur la montagne, un cerisier sauvage se montre chaque année. C'est une apparition. Je le vois de ma fenêtre. On le voit aussi de tout le pays d'alentour. Vers la fin du mois d'avril, on ne voit plus que lui. Puis il disparaît jusqu'à l'année prochaine, si complètement qu'on se demande: 'N'ai-je pas rêvé qu'il était là?'

Dans ces forêts de hêtres et de sapins, à cette altitude, il n'y a pas d'autre arbre fruitier que le cerisier sauvage.

Il existe un mot dans la langue de ce peuple, un mot curieux qu'on applique à la beauté des femmes et qui veut dire 'celle-qui-se-montre', 'celle-qu'on-voit-de-loin', ou 'la voyante', mais dans une acception toute différente de l'acception française.

Et qu'est-ce qu'une fille souhaite, quand son moment de se joindre à la danse est venu? Être vue, remarquée, regardée particulièrement, n'être point confondue avec les autres, et se détacher vivement sur le fond commun. Elles savent ce qu'est un artifice d'éclairage, c'est pour cela qu'elles demandent au soleil couchant de leur prêter son nimbe. Elles savent aussi qu'il n'y a d'amour véritable que lorsque la présence d'un seul être efface celle de tous les autres, et que la forêt passe inaperçue quand le cerisier sauvage est en fleurs” (I, p. 135-136).

Metafora vișinului înflorit ar fi deci un topos magic al frumuseții absolute caracteristic pentru regiunile de deal/munte ale țării. Ea poate servi deopotrivă pentru a exprima sursa iubirii ineputabile: „[Dragoste adunată] de la nouăzeci și nouă grădini/ cu mulți vișini” (CH060F) sau cadrul mirific în care Maica Domnului oficiază un descântec de dragoste superlativ: „Supt un măr mari-nflorit/ iesti-un scaun di arjint/ cu flori di vicșunel acoperit./ Și ni sadi acolo?/ Maria, Natalia...” (CH041F).

Ne putem întreba dacă, în ultimul exemplu, scaunul acoperit de flori nu semnalează o procedură anume. Ezitarea dispare în cazul exemplelor care urmează, unde formula sugerează că descântătoarea petrece prin mânecile și gulerul unei cămăși bărbătești „semnul” (însemnul) beneficiarei:

5) „Vicșânel înflorit/ pi mânici te-am vârat/ di inimă te-ai lichi” (CH018F, reluat de două ori);

6) „Măria să șie/ jișină jișinită/ din munte coborâtă/ cu colac hrănită/ cu niere-ndulcită/ cu strop de jin stropită/ în sânu lu Ion vârată/ pe gura lui băgată/ la inima lui așezată” (CH054F3).

Remarcăm, în unele descântece, trecerea de la comparația metaforică la persoana a treia (în povestirea modelatoare) la afirmația adresată la persoana a doua beneficiarei (sau personajului care îi corespunde în formulă) și la proclamarea de către beneficiară (sau de către reprezentanta ei magică) la persoana întâi a identității între vișinul înflorit superlativ și tânăra fată.

Vișinul apărea în sărbătoarea numită Bloj, celebrată la 23 aprilie. Tânărul protagonist, incarnând divinitatea fitomorfă căreia i se celebra în această zi deopotrivă nașterea și moartea, purta pe cap și în picioare scoarță de vișin și era îmbrăcat cu crengi de tei, fag etc. Veșmântul acesta sacru servea apoi la confecționarea cununiilor pentru tinerii miri (Ion Ghinoiu, 1997, p. 21-22). Regăsim, în cazul vișinului, aluzia la nuntă.

Mărul înflorit. Valorile magice ale mărului înflorit sunt aceleași cu cele pe care le-am discutat anterior:

1) model al frumuseții procurate de descântec: „Să fiu ca sfântul soare/ când răsare/ ca și mărul plin de floare/ ca o capră bourată/ de toată lumea lăudată” (CH005F);

2) context paradisiac contagios, modelând bucuria și frumusețea cadrului care trebuie obținut sau regăsit prin descântat: „M’am sculat/ m-am spalat/ la biserică am plecat/ pin meri înfloriți/ pin prășadz răsădiți” (CH050F);

3) „Și ii sî rămâi/ ca merii-nflori/ ca prăsadzâi răsădi?” (CH050F).

Forma diminutivă la plural *merișoare*, pe care o întâlnim în descântecele de desfăcut ura, nu trebuie asociată cu mărul (fruct sau copac) decât ca metaforă botanică, servind la denumirea unor alte plante³². Ea reprezintă în fapt numele popular al unor plante cum sunt, între altele, *Buxus sempervirens* sau *Chaenomeles japonica*. În exemplul care urmează, *merișoarele* și *frunzișoarele* (corespunzând în acest caz numelui popular al dafinului, *Laurus nobilis*, și al plantei *Myristica fragrans*), greu de procurat dat fiind caracterul lor exotic, sunt momeli care ascund, pentru tinerele neprevăzătoare, substanța nocivă ce le-a fost aruncată în drum, și căreia un scenariu magic negativ prealabil i-a imprimat un caracter contagios:

4) „Când am fost la miez de cale/ de cărare/ înainte mi-au ieșit/ pe loc m-au oprit/ nouăzeci și nouă merișoare/ nouăzeci și nouă frunzișoare/ nouăzeci și nouă rândunele/ nouăzeci și nouă păsărele” (CH002F3).

Ele apar, de altfel, într-un context care, prin natura lui de capcană, exclude mărul, întotdeauna hieratic. Să nu uităm că mărul înflorit (cu petale fulguind încet) veghează somnul cuplului în colinde și somnul morților, lângă cruci.

Bujorul. Cuvântul, masculin și ca atare servind ca metaforă pentru feciori, apare deseori sub forma diminutivă *bujorei*, care riscă să fie confundată cu numele altor plante, cum sunt *Helleborus niger*, *Orchis militaris*, *Orchis morio* sau *Orchis papilionacea*³³. E posibil ca forma diminutivă să fie determinată de exigențe retorice, dat fiind că ea rimează regulat în formule cu diminutivul *fecioarei*.

În exemplul care urmează regăsim bujorul ca metaforă unisex pentru complexul frumusețe-tinerete-vigoare și pentru vizibilitate absolută:

1) „Și să fie auzită și văzută/ ca un soare/ cân răsare/ ca bujoru cân înflore/ ca argintu la Domnie/ ca calul la herghelie/ ca mătasa roșie în prăvălie” (CH103F).

Formula care urmează ne permite să întrezărim procedura: persoana descântată (sau care-și auto-descântă) se urcă pe gard

³² Cuvântul *merișoare* se poate referi și la un ou de Paști vopsit monocrom (de cele mai multe ori în roșu).

³³ Din familia *Orchidaceae*, ultimele trei plante sunt puternic resimțite ca având legătură cu masculinul, ceea ce nume populare ca *boașele popii*, *sculătoare* etc. semnaleză la rândul lor.

(metaforă acțională a supremației vizate) și sustrage *bujoreii*³⁴ de la toate fetele și de la toți feciorii, „punându-i” în apa de dragoste:

2) „Sus pi gard chișioru îl pusăi/ la răsărit mă uităi/ mâna la bujorei o întinsăi/ di la toati fetili, di la toț flăcăii/ îi luai/ șî-n apușoara asta îi pusăi” (CH040F).

Brândușa. Mai mult încă decât bujorul, brândușa pare a fi o plantă retorică în descântececele românești. Numele ei, diminutivat la masculin sau la feminin, după caz, e folosit în formule, fie spre a indica sursa de tinerețe și vigoare la care apelează descântătoarea, fie spre a se referi la tânărul/tânăra care urmează să fie cucerit/ă, fie pur și simplu pentru a asigura rima prin repetarea serială a sufixului diminutiv:

1) „Dragostele le adunai [...] / de la toți tinereii / de la toți brândușei” (CH021F);

2) „Soare, soare, frățioare / ochii miei de mierloșită / limba mea de brândușită / limba mea de glas de cuc...” (CH011F).

Ruja. Forma regională *rujă* (diminutivată *rujiță*) reprezintă și ea un model de frumusețe pe care îl întâlnim în descântececele de dragoste:

1) „Șî sân frumoasă / și luninoasă / cum îi sfântu soari / cân răsari / cum îi ruja / cân înfloari” (CH016).

Ruja numește însă o mare varietate de plante, în funcție de regiunea în care apare termenul. Alexandru Borza (1968) pune astfel în corespondență denumirea populară *rujă* (*rușă*) cu următoarele denumiri științifice: *Sedum rosea* (nume popular principal: *măceș*; alt nume: *trandafir*); *Althaea officinalis* (nume popular principal: *nalbă mare*; alte nume: *n. albă*, *n. bună*, *n. de camp*, *n. de luncă*, *n. de pădure*); *Althaea rosea* (nume popular principal: *nalbă de grădină*; alte nume: *n. de ai mare*, *n. înaltă*, *n. învoaltă*, *roză*, *ruj*, *rujalină*, *rujă de Rusalii*, *ruji pe tuleu*, *ruji pe botă*, *trandafir cu pari*); *Callistephus chinensis* (nume popular principal: *ochiul boului*; alte nume: *crizanteme*, *domnițe*, *flori armenesti*, *f. boierești*, *f. domnești*, *garoafe*, *pene de ale domnești*, *p. feciorești nerii*, *rotoghile*, *rotogoale*, *tătăiși*); *Helianthus alpestre* (nume popular principal: *mălăoacie*; alt nume: *ruja soarelui*); *Helianthus nummularium* (nume popular principal: *iarba osului*; alt nume: *ruja soarelui*); *Helianthus annuus* (nume popular

³⁴ Expresia *bujori în obraji* e o metaforă fosilizată pentru obraji sănătoși colorați. Nu e clar dacă, din poziția ei la înălțime, descântătoarea poate vedea și alege mai bine frumusețea și sănătatea pe care le-o răpește celorlalți, amestecându-le cu apa de dragoste sau, mai simplu, florile (de bujor) pe care tinerii sau tinerele le poartă la pălărie ori după ureche în ziua festivă care i-a adunat laolaltă.

principal: *floarea soarelui*; alte nume: *ochiul soarelui*, *răsărită*, *ruja soarelui*, *rujă de soare*, *soarea soarelui*, *sora soarelui*, *soreancă*, *sorină*); *Rhododendron kotschy* (nume popular principal: *smirdar*; alte nume: *bojor*, *b. de munte*, *bojorei de munte*, *boșor*, *bujor*, *b. de munte*, *bujorel de munte*, *trandafir de munte*, *trandafiraș de munte*); *Rosa canina* (nume populare principale: *măcieș*, *rug*; alte nume: *moșmon*, *răsură*, *rugă sălbătică*, *rujiță*, *sipică*).

Ruji corespunde, între altele, denumirilor științifice *Dahlia cultorum* (nume popular principal: *gherghină*), *Tagetes patula* (nume popular principal: *crăițe*; alte nume: *buruien/e*, *i domnești*, *crini galbeni*, *crâșmăriță*, *flori domnești*, *ochesele*).

Compusele îmbogățesc lista, din care cităm, din nou, parțial. Astfel, *ruji de toamnă*, *r. galbene*, *rujă bujă galbenă*, *rujămbujă* corespund denumirii științifice *Rudbeckia laciniata* (nume popular principal: *mărită-mă mamă*; alte nume: *crizentine galbene*, *dălii galbene*, *floare de cucoană*, *floarea soarelui de cea mică*, *gheorghine galbene*, *gurița cucoanei*, *marghioale*, *marghiolițe*, *coana Marghioala*, *țața M.*); *rujă de deal* și *rujă floare mare* au drept corespondent denumirea științifică *Lavatera thuringiaca* (nume popular principal: *nalbă*); *ruja de Rusalii* e *Paeonia officinalis* (nume popular principal: *bujor*; alte nume: *bujoară*, *ruji mari*); *ruja de toamnă* poate fi și *Aster amellius* (nume popular principal: *steliță*; alte nume: *flori cojocărești*, *f. de Ierusalim*, *gălățence*, *ochiul boului*); *ruji mici* e unul din numele asociat cu *Zinnia elegans* (nume popular principal: *cârciumărese*; alte nume: *doamne*, *domnișoare*, *leliță*, *nemțoaice*, *pofta femeii*, *turcoaice*; *cavaler*, *căpitani*, *cătănuțe*, *coconi*, *maiori*, *nemțișori*; *capul cucului*, *ochiul cucului*).

Numele pe care le-am desprins din mulțimea celor oferite de Alxandru Borza (1968) prezintă un număr de note comune. Cea mai importantă pare a fi referirea la plante cu flori mari, viu colorate, vizibile de departe, asociate cu un statut special (*florile domnești*, *boierești* etc.), care pot modela preeminența fetei văzute, dar și a feciorului ușor de remarcat în cazul bujorului sau al cârciumăreselor. O alta pare a fi referirea clasificatoare sistematică la tinere de măritat (*marghioală* etc.), tineri de însurat (care și-au făcut armata, cum o sugerează nume de tipul *cătănuțe* etc.), și, mai rar, la căsătorie (tipul *mărită-mă mamă*) sau la descântat (*moșmon*).

Măghiranul. Purtând un nume masculin care trimite atât la *Origanum vulgare*, cât și la *Majorana hortensis*, măghiranul apare în

formule care-i detaliază utilizarea (e pus în apa de descântat, la fel cu busiocul sau cu isopul; frecat pe piele pentru a mirosi frumos la joc etc.):

1) „Cu miere dulce om îndulci-o/ cu măgheran om mirosi-o [parfuma-o]/ bătrânii vor cinsti-o/ cu paharele pline/ și cu clopurile amână/ tinerii or iubi-o/ și or drăgosti-o” (CH047F);

2) „Sfântă apă măgenea [cu măghiran]/ fă-mă Doamne frumoșea/ ca spicuțu grâului/ tot în fruntea jocului” (CH006F).

Isopul. Disponem de o singură ocurență a isopului în formulele corpusului cu care am lucrat și aceasta a fost reprodusă mai sus³⁵. Ca metaforă pentru calitatea de a fi „indispensabil/ă tuturor” (așa cum sunt busuiocul, grâul sau isopul pentru ritualul religios al slujbelor la biserică), isopul nu are cum să nu reapară în variante ale descântecelor de dragoste și frumusețe.

Plantele care înțepă. Cuprindem sub acest nume *mărăcinele* (*Crataegus monogyna*), *spinul* (*Carduus acanthoides*), *urzica*, *scaietele* (*Carduus mutans*³⁶) etc. Ele apar în mod tipic în descântecele de desfăcut menite să îndepărteze sau să întoarcă asupra trimițătorului ura (pentru care servesc drept model) și în cele care trebuie să aducă neîntârziat ursitul, în vederea unei căsătorii rapide:

1) „Cu chielii di lup i-o îmbracat/ cununî di schini di mășieș în cap pusu-le-o³⁷/ cu cămeșî di urât i-o-mbracat/ cu brâu di urzâși i-o înșins/ cu șuiboti di chielii di broască i-o încațat” (CH041F);

2) „Să se aprinză inima/ în scrisa (scrisul) cutăruia/ și să vie peste dealuri/ peste văi, prin mărăcini/ prin ciulini...” (CH072F2);

3) [*Descântecul e adresat celor 99 de draci, 99 de drăcărițe și 99 de drăcușori*] „Așa s-o³⁸ adușit/ trăsnin/ plesnin/ pin schini/ mărăcini/ numa sânji făcând-o...” (CH083F1).

Plantele cu nume care rimează adecvat. În descântecele *pe ursită*, numele a o serie de plante par a avea drept unică funcție intrarea în rimă cu numele stărilor psihologice pe care descântecul e menit să le inducă celui vizat sau cu numele acțiunilor pe care acesta va trebui adus să le săvârșească:

³⁵ Vezi exemplul 1) în secțiunea *Busuioc*.

³⁶ Vom reîntâlni numele scaietelui în categoria numelor de plante care rimează cu starea pe care descântecul urmează să i-o inducă ursitului.

³⁷ Motivul acesta poate fi apropiat de reprezentarea crucificării Domnului Iisus pe icoane, cruci sau în biserici.

³⁸ În română, femininul *ursită* se poate referi deopotrivă la soțul sau la soția predestinat/ă.

1) „Tu, bâț de-**alun**/ să vină ca un nebun!/ Tu, bâț de **arțar**/ să vină ca un armăsar!/ Tu, bâț de **sânger**/ să vină ca un înger!/ Tu, bâț de **soc**/ să nu-i dea a sta-n loc!/ Tu, **fasui**/ să te duci să-i spui!/ Tu, **mazăre**/ să vină ca o pasăre!/ Tu, **bob**/ să dea ca un orb!/ Tu, **scăiete**/ să vină ca un arete!” (CH084F).

Usturoiul. Usturoiul³⁹ apare numai în descântecele prin care se neutralizează sau se întorc asupra promulgatorului lor descântecele de ură sau *pe ursită* în raport cu care clientul nu este beneficiar, ci „obiect magic”. Formulele indică de fiecare dată modul lui de întrebuințare, procedura magică în care intervine:

1) [*I se cere unui vultur sur să nimicească faptul (lat. factum), detaliindu-se procedurile prin care a fost pus în mișcare și întorcându-se asupra autorului magic efectele lui*]. „Că-i fapt cu țărni di la mormânt/ fapt zăcut trii zîli cu usturoi în curu cânilor/ fapt cu gât di lup...” (CH050F);

2) „Hăichi! Fatî grasî/ șî frumoasî/ cî ieu cu maiu ti-oi sdroghi/ cu usturoiu ti-oi îpuțî/ în patu cutărui n-ăi mai hi” (CH096F).

Plante care apar numai în procedurile magice

Există o singură plantă, **cânepa**, cultivată și prelucrată („muncită”) în mod esențial de femei, care apare exclusiv în procedurile magice ale scenariilor examinate. Am înregistrat trei ocurențe ale cuvântului, care e menționat în două descântece, unul de *amuțire a bărbatului*, al doilea numit *legătura și deslegătura*:

1) „*Se descântă cu cânepă de vară, făcându-se patru noduri la spate*⁴⁰ *și legând-o la proptea de gard. Acolo se zice că rămâne legat bărbatul sau amantul cui i se face de urât*” (CH115P);

2) „*Se zice „legat” flăcăului sau bărbatului care nu se mai uită la altă fată sau femeie, afară de aceea pe care va fi cunoscut-o sau iubit-o vreodată și care se crede că l-a legat./ (...)/ Pentru legătura*

³⁹ Ion Ghinoiu (1997) menționează faptul că de Sfântul Andrei, la 29-30 noiembrie, fetele de măritat și feciorii de însurat se adunau într-o casă ale cărei uși și ferestre fuseseră frecate cu usturoi. Fetele aduceau fiecare câte trei căței de usturoi, un colac și o sticlă cu vin. Se veghea în jurul albiei în care se depozitase usturoiul pentru ca strigoii să nu-l fure, se bea și se petrecea, iar dimineața se juca hora în jurul albiei și se împărțea usturoiul participantelor, care-l foloseau ulterior în descântatul de dragoste (p. 149).

⁴⁰ Descântecele ale căror gesturi sunt efectuate cu mâinile la spate sunt descântece „negative” pe care agentul magic nu le asumă. Vezi și nota 20.

cuiva, se ia o ață de cânepă și se înnoadă nouă noduri, zicându-se versurile următoare...]” (CH116P);

3) „[În fine, apa se toarnă pe cel descântat, care șede pe o ață de cânepă, ale cărei nouă noduri au fost deslegate noaptea la stele]” (CH116P4).

Numele plantei trimite aici deopotrivă la *substanța* (cânepă) și *instrumentul* (firul) folosit pentru săvârșirea acțiunii fizice de a face sau desfăce noduri (înnoda/deznoda) prin care e semnificată metaforic acțiunea magică de „a lega” sau „dezlega” (limita sau libera) dorința cuiva.

Remarci finale

E important să studiem în ansamblul lor plantele folosite în descântatul de dragoste. Putem racorda astfel o tipologie a plantelor – *pozitive* (busuiocul, grâul, vișinul și mărul înflorit, bujorul, brândușa, ruja, măghiranul, isopul), *ambigue* (părul înflorit, pelinul, mătrăguna, cânepa) și *negative* (plantele înțepătoare, ciulinul, urzica, usturoiul) – la tipologia pragmatică a descântecelor de dragoste – *pozitive* (de dragoste și frumusețe, de joc, împotriva urii); *ambigue* (de grăbit destinul, de adus ursitul/ursita, de asigurare a supunerii reciproce a soților, de menținere a dorinței în interiorul cuplului) și *negative* (de aruncat ura asupra unui rival/unei rivale). Plantele cu nume „retorice” (cele care asigură rimele, de exemplu) se situează în afara unei asemenea tipologii.

Distingând între *utilizările procedurale pozitive* sau *negative* ale plantelor și *utilizările retorice* ale numelor lor (pentru a modela ținta descântecului; pentru a asigura rimele), precum și între ocurențele din *proceduri* și cele din *formule* (care pot, la rândul lor, preciza procedura, alături de funcțiile de intensificare, încurajare, stabilire a încrederii, clarificare etc.), ajungem să putem „completa” *scenariile eliptice*, pentru care nu a fost culeasă procedura. Este astfel clar că orice scenariu ale cărui formule vizează obținerea frumuseții „văzute” a vișinului înflorit implică recursul la „apă neîncepută” în care vorbele sunt amestecate folosind un fir (mănunchi de busuioc) și întărite, în executările intensive, prin adăugarea, în amestec, a unei monede de argint, a mierii și a vinului, a unui fir de mătase roșie etc. Toate descântecele cu busuioc, grâu, vișine înflorite, vișini înfloriți, bujori ș. a. sunt descântece practice dimineața, înainte de răsăritul soarelui. Descântecele cu mătrăgună, soc, plante înțepătoare, cânepă ș. a. sunt, pe de altă parte, descântece care se practică mai degrabă seara sau în

timpul nopții. Adăugând unui scenariu care a fost cules incomplet elementele lui procedurale posibile, cercetătorul operează, mai mult sau mai puțin, la fel cu expertul magic care „citește” în formulă aluzii mnemotehnice ezoterice, trimitând la gesturile, obiectele și plantele pe care urmează să le întrebuințeze.

Asemenea aluzii ezoterice ne par a fi reprezentate de *topoi*, precum „culesul dragostelor” sau „trimisul urilor”, care nu sunt întotdeauna atât de abstracte pe cât par. Un mare număr de plante au numele populare de tipul *dragoste* (*Botrychium lunaria*, *Portulaca oleracea*, *Sedum fabaria*, *S. maximum*), *dragostea fetei* (*Euphrasia rostkoviana*, *E. stricta*), *drăgostiță* (*Sedum maximum*), *iarba dragostei* (*Botrychium lunaria*), *ură* (*Gymnadenia conopea*, *G. odoratissima*, *Lathyrus tuberosus*), *iarba urâciunii* (*Linaria vulgaris*), *iarba urâtului* (*Dianthus carthusianorum*, *D. compactus*), *urâta fetei* (*Lathyrus tuberosus*), *buruiană de urât* (*Dianthus superbus*). Alte designații, sinonime cu acestea, cum sunt *iarba dragostei*, *masa raiului*, *iarba zmeului*, *mângâierea apelor*, *limba cucului*, *mâna Maicii Domnului*, *sângele voinicului* ș. a. fac, de asemenea, semn către teme, personaje, substanțe recurente în descântecele de dragoste. Am amintit mai sus cazul plantei numite *desfăcătoare*. Ar putea fi, la fel, interogate denumiri populare cum sunt *iarba fecioarelor* și *iarba fetelor* (*Artemisia absinthum*, *Drosera intermedia*), *buruiana Zburătorului* (*Hedera helix*) etc.

E posibil ca formulele magice dialogate să semnaleze cultul unor plante/substanțe, cândva încadrat în ritualuri ample. Mă refer la formulele în care apar dialoguri cu *pelinul domn mare* (dacă nu e o extindere a formulilor cu *mătrăgună*), *mătrăguna doamnă mare*, *vișina înflorită*, *vicșânelul înflorit*, *sfânta apă mergătoare/ ce vii de la sfântul soare*, *sfânta apă măgenea* etc.

Câmpurile textuale de care am vorbit în secțiunea *Baza de date RLCD* ne permit să definim cu mai multă finețe distribuția plantelor în descântecele de dragoste. În cele ce urmează, indicăm pentru fiecare nume de plantă frecvența totală (suma ocurențelor lui în formule și proceduri), precum și frecvența în fiecare din câmpurile textuale în care este atestat:

Busuioc (29 + 32) – F: 24, F1: 2, F2: 1, F3: 1, F4: 1; P: 22, P1:4,
P2: 3, P6: 3

Grâu (9 + 1) – F: 7, F3: 1, F4: 1; P1: 1

Păr (7 + 4) – F: 7; P1: 2, P2: 2

Pelin (3 + 2) – F: 3; P: 2

Mătrăgună (1 + 3) – F: 1; P: 3

Vișin înflorit (19) – F: 16, F1: 1, F3: 1, F9: 1

Măr înflorit (7) – F: 6, F3: 1

Bujor (4) – F: 4

Brândușă (3) – F: 3

Rujă (3) – F: 3

Măghiran (2) – F: 2

Isop (1) – F: 1

Plante înțepătoare (19) – F: 14, F1: 2, F2: 3

Plante cu nume în rimă (12) – F: 11, F1: 1

Usturoi (3) – F: 3

Câneapă (3) – P: 1, P1: 1, P4: 1

TOTAL: 167 ocurențe.

Repartiția de mai sus poate contribui la o imagine mai nuanțată a funcției plantelor în scenariile magice de dragoste. Formulele și procedurile purtând numere apropiate corespund cazurilor de sincretism. Cele din poziția inițială (F1, P1) sunt legate de operațiile magice pregătitoare, „de intrare” în descântat, cele din poziții finale (F9, P6 etc.) semnaleză modalități de încheiere a sesiunilor magice.

Poate că aspectul cel mai important al funcționării plantelor în descântatul de dragoste este însă faptul că aceasta are un caracter preponderent *imaginar*. Pentru descântecele de care ne-am ocupat este puțin important că unele dintre plante (busuiocul, mărul, bujorul, măghiranul, isopul, pelinul, mătrăguna, urzica, usturoiul) funcționează și ca plante medicinale, pe când altele (grâul, vișinul, brândușa, părul, cânepa, ciulinul) nu au valori medicinale recunoscute în cultura populară românească. Utilizarea simbolică în ritualuri străvechi (care ar face din mătrăgună iarba lui Mithra, după Istrătescu-Târgoviște, sau planta vieții și a morții după Mircea Eliade) sau în ritualul religios (vezi busuiocul sau isopul) sunt, în schimb, centrale. Și, la fel, imaginarul descântătoarelor selectează atent plantele prin care modelează, frumusețea ori preeminența după formă, culoare, mărime, recurge la nume, conservând tacit indicații asupra funcționării magice a plantei, și optează pentru nume sufixate care vor intra ușor în rimă cu numele stărilor psihologice vizate prin descântat.

Lucrări citate

- Maria Bâtcă (2001), (2002) – Bâtcă, Maria, „Costumul ceremonial de nuntă”, în *Sărbători și obiceiuri*, vol. I. *Oltenia*, București, 2001, p. 78-87; vol. II. *Banat, Crișana, Maramureș*, București, 2002, p. 61-76
- Bibesco (1923) – Bibesco, Princesse, *Isvor le pays des saules*, vol. I-II, Paris, Plon, 1923
- Alexandru Borza (1968) – Borza, Alexandru, *Dicționar etnobotanic*, București, Editura Academiei, 1968
- Valer Butură (1936) – Butură, Valer, *Cultul mătrăgunii în Munții Apuseni*, în „Grădina mea”, an. II, nr. 10-11, 1936, Cluj
- Germina Comanici (2002) – Comanici, Germina, „Sărbători și obiceiuri cu dată mobilă”, în *Sărbători și obiceiuri*, vol. II. *Banat, Crișana, Maramureș*, București, 2002, p. 238-239
- Ștefania Cristescu-Golopenția (1940) – Cristescu-Golopenția, Ștefania, *Gospodăria în credințele și riturile magice ale femeilor din Drăguș (Făgăraș)*, București, Institutul de Științe Sociale al României, 1940 (republicat: București, Editura Paideia, 2002)
- Paul Drogeanu (2002) – Drogeanu, Paul, „Sărbători și obiceiuri comunitare”, în *Sărbători și obiceiuri*, vol. II. *Banat, Crișana, Maramureș*, București, 2002, p. 271-282
- Mircea Eliade (1980) – Eliade, Mircea, *De la Zamolxis la Gingis-Han*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980
- Ion Ghinoiu (Dicționar, 1997) – Ghinoiu, Ion, *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 1997
- Ion Ghinoiu (1997a) – Idem, „Iordănițul”, în Ion Ghinoiu, 1997, p. 88.
- Ion Ghinoiu (2001), (2002) – Idem, „Înmormântarea”, în *Sărbători și obiceiuri*, vol. I. *Oltenia*, București, 2001, p. 137-235; vol. II. *Banat, Crișana, Maramureș*, București, 2002, p. 126-191
- Sanda Golopenția (1998) – Golopenția, Sanda, *Desire Machines. A Romanian Love Charms Database*, Bucharest, The Publishing House of the Romanian Cultural Foundation, 1998
- Istrățescu-Târgoviște (2012) – Istrățescu-Târgoviște, Cristian Ioan, *Zarathustra în spațiul carpato-balcanic românesc*, Timișoara, Editura Brumar, 2012
- Simion Florea Marian (2000) – Marian, Simion Florea, *Botanică românească*, București, Editura Paideia, 2000
- Georgeta Moraru (2001) – Moraru, Georgeta, „Nașterea”, în *Sărbători și obiceiuri*, vol. I. *Oltenia*, București, 2001, p. 7-60; vol. II. *Banat, Crișana, Maramureș*, București, 2002, p. 3-35
- Mihai Pop (1970) – Pop, Mihai, „Descântecel”, în Al. Rosetti, M. Pop, I. Pervain, Al. Piru, *Istoria literaturii române*, vol. I. *Folclorul. Literatura română în perioada feudală (1400-1780)*, București, Editura Academiei, 1970, p. 53-63
- Mihai Pop (1976) – Pop, Mihai, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, 1976
- Radu Răutu (1998) – Răutu, Radu, *Antologia descântecelor populare românești*, București, Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională”, 1998

- Sărbători și obiceiuri. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român*, vol. I. *Oltenia*, București, Editura Enciclopedică, 2001; vol. II. *Banat, Crișana, Maramureș*, București, Editura Enciclopedică, 2002
- Ofelia Văduva (2001) – Văduva, Ofelia, „Nunta”, în *Sărbători și obiceiuri*, vol. I. *Oltenia*, București, 2001, p. 61-136
- Ofelia Văduva, Cornelia Pleșca, Emil Țârcomnicu (2002) – Văduva, Ofelia, Cornelia Pleșca, Emil Țârcomnicu, „Nunta”, în *Sărbători și obiceiuri*, vol. II. *Banat, Crișana, Maramureș*, București, 2002, p. 36-125

Abstract

The corpus of the study is represented by 119 magic scenarios consisting of one or several formula (F) and/or procedure (P) components. The model of a scenario is F1P1F2P2 ... FnPn or P1F1P2F2 ... PnFn, where n goes up to 9 for the formulas and up to 10 for the procedures. Each of the F1, F2 ... Fn, P1, P2 ... Pn types represents a distinct textual field. The scenarios were published in the volume *Desire Machines: A Romanian Love Charms Database*. The database contains 283 textual fields (155 formula and 128 procedure positional types) regrouped in ten types of structural scenarios.

The author distinguishes between the occurrence of plant names in the versified texts of the formulas and in the prose descriptions of the procedures as well as between the occurrences appearing in position 1, 2 ... n among the various formulas/procedure components of a scenario. Taking into account the textual fields of their components elliptic scenarios can thus be „completed”.

A typology of magic plants is developed and brought into correspondence with the pragmatic typology of love charms. Thus *positive* (basil, wheat, blooming cherry or apple tree, peony, marjoram, hyssop), *ambiguous* (blooming pear tree, wormwood, mandrake, hemp) and *negative* (thistle, nettle, garlic) magic plants respectively characterize love charms that have a *positive* (charms for love, beauty and honor; charms against hate), *ambiguous* (charms for bringing one's fated partner, for ensuring reciprocal submission in the couple, or for limiting sexual desire to the members of the couple), or *negative* (charms for casting hate upon a rival) magic function.